

KO'SAK QURTI (*HELIOTHIS ARMIGERA*)NING XORAZM VILOYATI SHAROITIDA RIVOJLANISHI

B.Z.Ramatov.

UrDU dots. Urgench.

G.Q.Matchanova.

UrDU. Magistr. Urgench.

Ko'sak qurti (*Heliiothis armigera*) kapalaklari Xorazm viloyati sharoitida aprel oyining birinchi dekadasi boshlab may oyining uchinchi dekadasi gacha uchishi kuzatildi. Bu davrda tuproqning 10 santimetr chuqurlikdagi qatlamida temperatura 10° S gacha yetadi. Birinchi avlod kapalaklarining uchish davri ikkinchi avlod kapalaklari uchib chiqquncha davom etishi mumkin. SHuning uchun ko'sak kapalaklarining uchish davri oktyabr oyigacha davom etadi. Bir mavsumda ko'sak qurti uch- to'rt avlod berdi. To'rtinchi avlod oxirigacha rivojlanmasdan qolishi kuzatildi. Ko'pchilik mualliflar ma'lumotlariga ko'ra iqlim sharoitlariga bog'liq ravishda kapalaklarning uchib chiqish davri ma'lum darajada o'zgarishi mumkin. Yanvar oyidan to aprel oyigacha ko'sak qurti tuproqning 10-15 sm qatlamida g'umbak holida bo'lishi kuzatildi. Aprel oyining ikkinchi va uchinchi o'n kunligida voyaga yetgan kapalaklar feromon tutqichhkalarga tushganligi aniqlandi. May oyining ikkinchi o'n kunligida g'o'za va pamidor dalalariga o'simlikning bargiga 2-3 tadan qo'yilgan ko'sak qurti tuxumlari uchradi. May oyining uchinchi o'n kunligidan boshlab g'o'za dalalarida ko'sak qurti lichinkalari, Iyun oyining ikkinchi o'n kunligidan boshlab tuproq qatlamlari orasidan g'umbaklar topildi. Iyun oyining uchinchi o'n kunligidan boshlab ayrim dalalarda lichinkalar paydo bo'la boshladi. Iyun oyida tuproq qatlamli orasidan g'umbaklar topildi. Iyul oyining uchinchi o'n kunligidan boshlab kapalaklar soni ortganligi kuzatildi. Avgust oyining birinchi o'n kunligidan boshlab g'o'za dalalarida tuxumlar paydo bo'la boshladi. Avgust oyining ikkinchi o'n kunligida lichinkalar uchray boshladi. Sentyabr oyining birinchi o'n kunligida tuproq qatlamlari orasida g'umbaklar soni ortganligi kuzatildi.

Ko'sak qurtining mavsum davomida avlodlar bo'yicha g'o'za organlarining zararlashi.

Avlod	G'o'zaning generativ organlari	O'rganilgan hosil elementlari soni	Zararlangan hosil elementlari soni
I avlod	Shona	65	12
	Gul	12	2
II avlod	SHona	58	16
	Gul	25	5
	Ko'sak	10	1
III avlod	SHona	25	5
	Gul	50	15
	Ko'sak	160	12

Birinchi avlodi g'ozaning hosil organlarini zararlashi o'rganilganda o'rtacha 65ta shona 12 ta guli tekshirildi. Bunda 12 ta shona va 2 ta gul organlari zararlanganligi aniqlandi. Bu 18% shona va 16% gul organlari zararlanganligini bildiradi.

Ko'sak qurtining ikkinchi avlodi g'ozaning xosil organlarini zararlanganlik darajasini o'rganish uchun 58 ta shona, 25 ta gul, 10 ta ko'saklar tekshirildi. Bunda 16 ta shona, 5 ta gul, 1 ta ko'sak zararlanganligi kuzatildi. Bu 27,5% shona, 20% gul, 10% ko'saklar zararlanganligini ko'rsatadi.

Ko'sak qurtining uchinchi avlodi g'ozaning hosil organlarini zararlanganlik darajasi o'rganish uchun 25 ta shona, 50 ta gul, 160 ta ko'sak organlari kuzatildi. Bunda 5 ta shona 15 ta gul 12 ta ko'saklar zararlanganligi aniqlandi. Bu esa 20% shona, 30% gul, 7,5% ko'saklar zararlanganligi ko'rsatadi.

Kapalaklarning hayoti va ularning serpushtligi ularning imoganal davrda o'simlik gullari nektari bilan oziqlanishiga va ularni qo'shimcha oziqlantirishga bog'liq ekan. Ko'p olimlarning malumotlariga ko'ra 1- avlod kapalaklari uglevodlar bilan qo'shimcha oziqlantirilmasa dastlabki 10 kunida nobud bo'ladi.

Biz har bir avloddan to'plangan 10 ta katta yoshli lichinkalarni o'rganib ularni serpushtligini o'rgandik. Olingan malumotlar quyda keltirilgan.

Ko'sak qurtining avlodlari bo'yicha pushtdorligi

qo'yilgan tuxumlar soni	1 avlod 20 V	1 VI	9 VII
	10-56	18-110	18-70

Birinchi avlodni uchib chiqishi davriga bog'liq ravishda kapalaklarning serpushtligi turli darajada bo'lishi kuzatildi. Dala tajribalari ko'rsatishicha optimal davri (1 iyunda) uchib chiqqan kapalaklar birmuncha serpusht bo'ladi. Erta yoki bu muddatdan kech uchib chiqqan kapalaklar serpushtligi birmuncha past bo'ladi.

Bahorda uchib chiqqqan kapalaklar bir qancha o'simliklar: efemerlar, efemeroidlar ko'p yillik o'simliklar, murakkabguldoshlar oiasi, dukkakkdoshlar oiasi vakillari gullari nektari bilan oziqlanadi. Kechki davrlarda g'ozani gullarining nektari bilan kapalaklar oziqlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев томонидан тасдиқланган “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устивор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегияси” – Тошкент, 2017 йил 7 феврал.

2. Алимухамедов С. Н., Ходжаев Ш. Т. – - Гўза зараркунандалари ва уларга қарши кураш. Тошкент. 1980

3. S.Alimuhamedov. O'simliklarni biologic himoya qilish. O'zME. Toshkent, 2000-yil

4. Ҳасанов Б.О. Ҳамроев А.Ш. Эшматов О.Т. ва б. Ғўзани зараркунанда, касалликлар ва бегона ўтлардан ҳимоя қилиш. Тошкент “Университет”, 2002-

5.Ш.Т.Хўжаев, Э.А.Холмурадов. Энтомология, қишлоқ хўжалик экинларини ҳимоя қилиш ва агротоксикология аослари.Тошкент “Фан” нашриёти-2009 й.